

УДК 338.24.01

УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ РІВНЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

Пакуліна Г.С.

Українська державна академія залізничного транспорту

Проаналізовано наукові підходи до дослідження інфраструктури. Представлена авторська дефініція поняття «соціальна інфраструктура регіону». Доведено, що при цілеспрямованому, безперервному і збалансованому розвитку соціальна інфраструктура здатна стати стратегічним чинником, що прискорює соціально-економічний розвиток регіону, підвищує рівень та якість життя населення. Обґрунтована методика, яка дозволяє більш точно порівняно з існуючими в даний час підходами оцінити рівень розвитку соціальної інфраструктури регіону та виявити її можливості щодо розвитку людського потенціалу для підвищення ефективності інвестицій у соціальну інфраструктуру.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, якість життя, регіон, оцінка, людський потенціал, ефективність

IMPROVEMENT IN THE EVALUATION OF THE LEVEL OF DEVELOPMENT OF SOCIAL INFRASTRUCTURE OF THE REGION

Pakulina H.S.

Ukrainian State Academy of Railway Transport

It has been analyzed the scientific approaches to research of infrastructure. The author's definition of "social infrastructure of the region" has been presented. It has been proved that by a targeted, continuous and balanced development social infrastructure can become a strategic factor accelerating socio-economic development of the region, increasing the level and life quality. Technique, which allows more accurate in comparison with currently existing approaches to evaluate the level of development of social infrastructure of region and to reveal its potential for development of human capacity to improve the efficiency of investment in social infrastructure has been substantiated.

Key words: social infrastructure, life quality, region, evaluation, human capacity, efficiency

Актуальність проблеми. Значущість соціальної інфраструктури регіону, функціонування якої спрямоване на задоволення найважливіших потреб населення, обумовлена її здатністю надавати і розширювати можливості для розвитку людського потенціалу, тим самим впливаючи на соціально-економічний розвиток регіону в цілому.

Протягом тривалого часу можливості регіонів України щодо змісту інфраструктурних об'єктів були обмежені, зростала ступінь зносу основних фондів, змінювалася спрямованість використання об'єктів соціальної інфраструктури, знижувалися обсяг і якість наданих послуг. Дестимулювання процесів оновлення соціальної інфраструктури призвело до зниження потенціалу її розвитку.

Рівень якості і ступінь доступності послуг не цілком задовольняють потреби і можливості населення, наявність об'єктів інфраструктури на території регіону не завжди гарантує високі рівень і якість життя населення. Соціальна інфраструктура в даний час не виконує основних функцій, а саме: формування сприятливих умов проживання, збереження трудових ресурсів, розвиток людського потенціалу – в силу того, що темпи розвитку соціальної інфраструктури в регіонах відстають від темпів соціально-економічних змін, що відбуваються в Україні. Самі регіони не завжди здатні вирішувати проблеми розвитку соціальної інфраструктури самостійно, оскільки її розвиток детермінований економічними можливостями регіону. У той же час соціальна інфраструктура є частиною регіону як соціально-економічної системи, що має територіальний характер розміщення, і, відповідно, проблеми її розвитку повинні вирішуватися головним чином у рамках регіональної соціальної політики. Назріла необхідність розробки регіональної соціальної політики, спрямованої на розвиток соціальної інфраструктури як чинника, що впливає на якість людських ресурсів.

Однак проблеми функціонування та розвитку регіональної соціальної інфраструктури не стали предметом глибокого системного аналізу, відсутні чітко сформульовані теоретичні і методологічні підходи, неефективні управлінські рішення, слабо використовується стратегічне управління. Вдосконалення управління регіональною інфраструктурою в рамках соціальної політики, розробка методики оцінки рівня розвитку соціальної інфраструктури є актуальним для теорії і практики соціально-економічного розвитку регіонів України.

Аналіз останніх наукових досліджень. У науковій літературі питання, що стосуються розвитку інфраструктури на регіональному та національному рівнях, почали розглядатися в першій половині ХХ століття. Так, американський економіст П. Розенштейн-Родан одним з перших визначив інфраструктуру як сукупність умов, що сприяють сприятливому розвитку приватного підприємництва в галузях економіки та задовольняють потреби населення. В подальшому зміст поняття

«інфраструктура», аналіз особливостей її функціонування були представлені в працях зарубіжних економістів Р. Нурксе [10], А. Хіршмана [9]. Регіональні аспекти функціонування соціальної інфраструктури досліджували О.О. Євсєєва [1], В.І. Куценко [2], С.Л. Пакулін [3, 4, 5], О.О. Топчій [8]. Однак, незважаючи на численні публікації теоретичного, методологічного і прикладного характеру, присвячені функціонуванню і ролі інфраструктури в економіці, слід відзначити наявність малодослідженої області, а саме: управління регіональною інфраструктурою в контексті формування і розвитку людського потенціалу регіонів України, розробка методики оцінки рівня розвитку соціальної інфраструктури, де дослідження носять фрагментарний характер.

Мета роботи. Стаття присвячена: аналізу наукових підходів до дослідження інфраструктури; обґрунтуванню авторської дефініції поняття «соціальна інфраструктура регіону»; доведенню тези, що при цілеспрямованому, безперервному і збалансованому розвитку соціальна інфраструктура здатна стати стратегічним чинником, що прискорює соціально-економічний розвиток регіону, підвищує рівень та якість життя населення; обґрунтуванню методики, яка дозволяє більш точно порівняно з існуючими в даний час підходами оцінити рівень розвитку соціальної інфраструктури регіону та виявити її можливості щодо розвитку людського потенціалу для підвищення ефективності інвестицій у соціальну інфраструктуру.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття «регіон» трактується нами як соціально-економічна система, що володіє властивостями комплексності, цілісності, спеціалізації і керованості. Вона характеризується територіальною локалізацією, визначеною структурою за видами економічної діяльності і має безпосередню спрямованість на задоволення потреб населення. Територіальна локалізація регіону зумовлюється його місцем розташування та адміністративними кордонами.

Найважливішими серед характеристик, що формують економічний і соціальний орієнтири розвитку регіону як системи, є структура економіки за видами економічної діяльності та трудові ресурси [6, с. 34]. При цьому економічний розвиток дозволяє покращити рівень і якість життя населення, створити умови для кількісного та якісного нарощування людського потенціалу. Одним з інструментів досягнення такої мети є розвиток соціальної інфраструктури [7, с. 35].

В економічній науці існують різні підходи до визначення сутності і ролі соціальної інфраструктури, класифікації її елементів. Найбільш

поширений з них зводиться до подання соціальної інфраструктури як сукупності галузей, підприємств і організацій (які входять у ці галузі), покликаних забезпечити умови для життєдіяльності людей. Такий підхід є традиційним і характеризує в більшій мірі структурні аспекти соціальної інфраструктури.

Під *соціальною інфраструктурою регіону* нами розуміється підсистема регіону, формує умови життєдіяльності населення та розвитку людського потенціалу, що характеризується територіальною локалізацією, об'єктною структурою та за видами економічної діяльності, орієнтацією на інтереси населення регіону.

В рамках нашого трактування територіальна локалізація соціальної інфраструктури як одна з її характеристик розкривається у таких теоретичних положеннях:

- життєдіяльність людей характеризується територіальним розміщенням і «прихильністю» як з позиції проживання, так і здійснення трудової діяльності; послуги, що надаються за допомогою соціальної інфраструктури регіону, орієнтовані на населення, яке є основним споживачем інфраструктурних послуг, які, відповідно, повинні бути територіально доступні місцевому населенню;

- соціальна інфраструктура, як підсистема регіону, обмеженого адміністративними кордонами, володіє властивістю територіальної відповідності;

- обмежена транспортабельність послуг, що надаються соціальною інфраструктурою. Всі об'єкти повинні знаходитися в межах територіальної доступності для населення.

Об'єктна структура та за видами економічної діяльності як характеристика соціальної інфраструктури нами розглядається в наступному контексті:

- соціальна інфраструктура є самостійною сукупністю видів економічної діяльності, які задовольняють потреби населення (кінцевого споживача), платоспроможність якого стимулює зростання ВРП, на відміну від виробничої, грає у відтворювальному процесі допоміжну роль;

- об'єкти соціальної інфраструктури формують матеріально-речову базу як основу функціонування видів економічної діяльності соціальної інфраструктури, які надають соціальні послуги населенню регіону;

- потреби населення різноманітні. Відповідно різноманітні і види економічної діяльності соціальної інфраструктури;

– послуги, що надаються соціальною інфраструктурою, не є взаємозамінними. Велика їх частина надається на індивідуальній основі, відповідно види економічної діяльності та об'єкти інфраструктури є взаємодоповнюваними, в силу чого для розвитку людського потенціалу вся сукупність видів економічної діяльності повинна бути присутніми в регіоні.

Орієнтація на споживача послуг соціальної інфраструктури є характеристикою, яка визначає динамізм соціальної інфраструктури:

– розвиток людського потенціалу зумовлює розширення вибору послуг, що надаються соціальною інфраструктурою, та підвищення їх доступності для жителів регіону;

– зміна потреб з плином часу зумовлює видове різноманіття об'єктів соціальної інфраструктури.

Розвиток соціальної інфраструктури регіону нами трактується як процес зміни його об'єктної структури або за видами економічної діяльності в напрямку реалізації її основних характеристик: удосконалення територіальної локалізації; поліпшення об'єктної структури за видами економічної діяльності; концентрація результатів функціонування на адекватність інтересам споживача, що забезпечує розвиток людського потенціалу населення регіону.

В результаті розвитку соціальної інфраструктури як підсистеми регіону виникає нова якість стану системи, що сприяє формуванню синергетичних ефектів, що проявляються при взаємовпливу підвищення забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури на розвиток людського потенціалу і їх спільному впливі на економічні умови в регіоні, прискорення його соціально-економічного розвитку.

Застосування нами в дослідженні синергетичного підходу дозволило довести теоретичне положення, згідно з яким виконання соціальної інфраструктурою найважливіших функцій і її збалансований розвиток створюють кумулятивний ефект, поліпшують економічні можливості регіону та соціальні умови за рахунок розширення можливостей для розвитку людського потенціалу. При цілеспрямованому, неперервному і збалансованому розвитку соціальна інфраструктура здатна стати стратегічним чинником, що прискорює соціально-економічний розвиток регіону, підвищує рівень та якість життя населення.

Комплекс заходів для оцінки рівня розвитку та доступності соціальної інфраструктури включає:

- визначення кількісних характеристик (показників) соціальної інфраструктури, які розкривають особливості територіальної локалізації, галузевої структури за видами економічної діяльності, орієнтації на населення;
- виявлення специфіки розвитку соціальної інфраструктури в розрізі регіонів України;
- використання системи показників, які відображають об'єктивні та суб'єктивні оцінки розвитку інфраструктури;
- застосування методів інтегрування та компаративного аналізу.

Оцінка розвитку соціальної інфраструктури регіону проводиться за трьома основними напрямками:

- оцінка економічних умов, що впливають на розвиток соціальної інфраструктури;
- оцінка рівня розвитку соціальної інфраструктури (за видами економічної діяльності);
- оцінка доступності соціальної інфраструктури для населення регіону.

Застосований інструментарій по кожному напрямку представлений на рисунку 1.

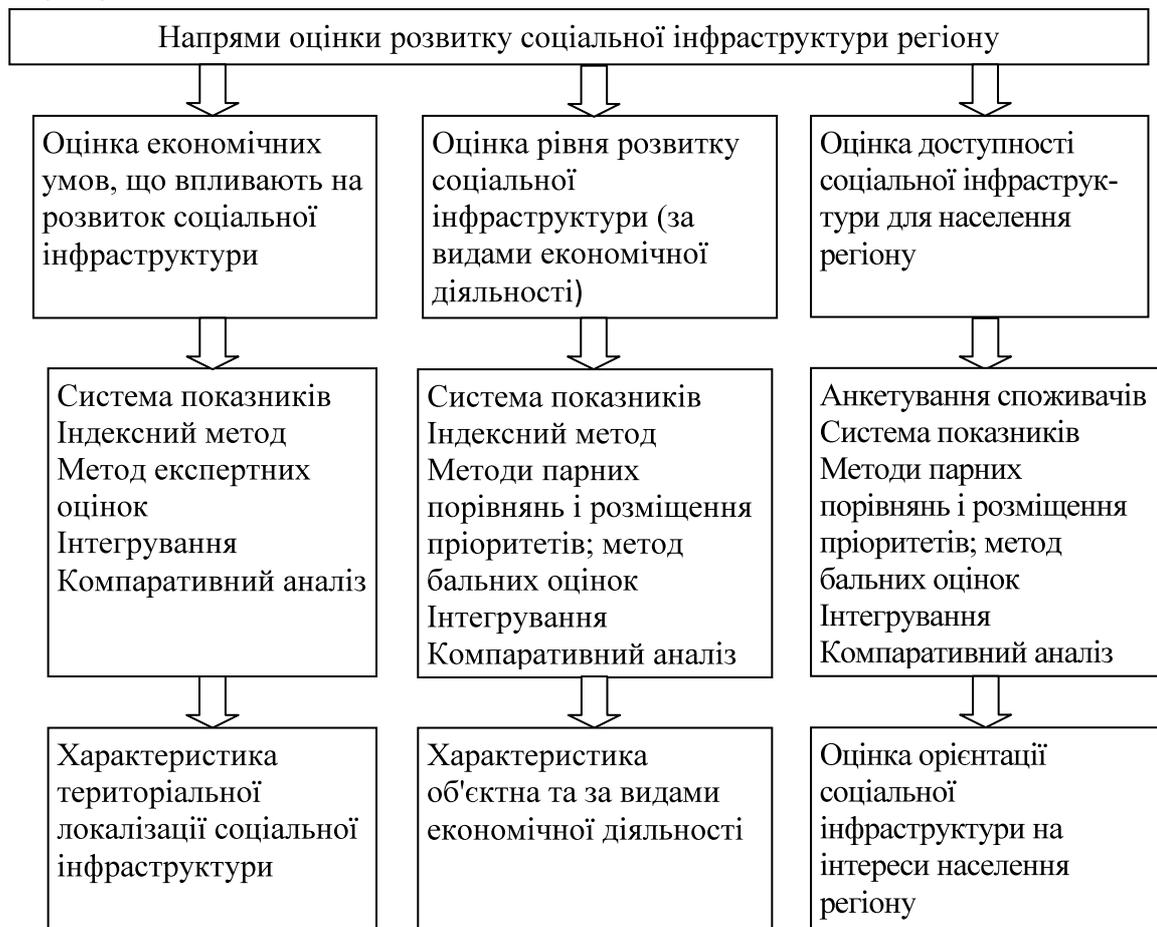

Рис. 1. Інструментарій оцінки розвитку соціальної інфраструктури регіону

Оцінка економічних умов, що впливають на розвиток соціальної інфраструктури, включає наступні етапи:

- формування системи показників; розрахунок індексів для приведення показників у порівняльний вид;
- визначення інтегрованого показника;
- оцінка економічних умов та порівняльний аналіз.

В рамках першого етапу для визначення територіальних, регіональних особливостей, в яких відбувається розвиток соціальної інфраструктури, нами була застосована наступна система показників (таблиця 1).

Таблиця 1. Показники для оцінки економічних умов, що впливають на розвиток соціальної інфраструктури регіону

<i>Предмет оцінки</i>	<i>Показник</i>
Демографічні умови регіону зумовлюють потреби регіону у соціальній інфраструктурі	Коефіцієнт відтворення населення
Рівень економічного розвитку регіону	Валовий регіональний продукт на душу населення, тис. руб. на особу
Фінансові можливості регіону (його бюджету) в цілому і можливості надання соціальних послуг населенню, в тому числі на безоплатній основі	Бюджетна забезпеченість регіону на душу населення, тис. руб. на особу
Фінансові можливості населення регіону в цілому і можливості придбання послуг, що надаються соціальною інфраструктурою зокрема	Середньодушові грошові доходи населення регіону, грн.
Рівнодоступність для населення об'єктів і послуг, що надаються соціальною інфраструктурою регіону	Коефіцієнт рівномірності розподілу доходів населення

Представлена система показників характеризує умови, що склалися в регіоні і здійснює вплив на розвиток соціальної інфраструктури як територіально локалізовані підсистеми регіону.

На другому етапі для приведення показників у порівняльний вид і порівняння за регіонами розраховані індекси показників по відношенню до середньоукраїнського значення.

На третьому етапі для підсумкової характеристики впливу економічних умов визначено інтегрований показник по кожному регіону (I_{Pi}), де вагові коефіцієнти індексів визначені нами з використанням методів парних порівнянь і розстановки пріоритетів:

$$I_{Pi} = 0,152 I_{ВНі} + 0,236 I_{ВРПі} + 0,297 I_{БЗі} + 0,194 I_{СДі} + 0,121 I_{ВВДі} \quad (1)$$

де: $I_{ВНі}$ – індекс відтворення населення;

$I_{ВРПі}$ – індекс валового регіонального продукту на душу населення;

$I_{БЗі}$ – індекс бюджетної забезпеченості на душу населення;

$I_{СДі}$ – індекс середньодушових доходів населення;

$I_{ВВДі}$ – індекс рівномірності розподілу доходів населення.

Інтегровані і приватні показники рекомендується нами використовувати для динамічного порівняння економічних умов регіонів України на четвертому етапі оцінки.

Висновки. Запропонована методика дозволяє більш точно порівняно з існуючими в даний час підходами оцінити рівень розвитку соціальної інфраструктури регіону та виявити її можливості щодо розвитку людського потенціалу для підвищення ефективності інвестицій у соціальну інфраструктуру. Перспективним для подальших наукових досліджень є уточнення розробленої нами методики оцінки для конкретних видів економічної діяльності соціального комплексу регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Євсєєва О.О. Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування в реалізації соціальної політики / О.О. Євсєєва // Проблеми Економіки. – 2013. – № 1. – С. 159-164.
2. Куценко В. І. Соціальний вектор економічного розвитку / В.І. Куценко. – К.: Наукова думка, 2010. – 735 с.
3. Пакулін С.Л. Оценка эффективности функционирования социальной сферы региона / С.Л. Пакулин // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. Вип. 266: В 4 т. – Том I. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – С. 10-17.
4. Пакулін С.Л. Методологічні основи підвищення ефективності державного регулювання соціально-економічного розвитку / С.Л. Пакулін // Економічний простір. – Збірник наукових праць. – № 54. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. – С. 85-95.
5. Пакулін С.Л. Стратегічне планування розвитку вищої освіти України: зміст, проблеми, пріоритети / С.Л. Пакулін // Проблеми економіки. – 2013. – № 2. – С. 39-45.
6. Пакуліна Г.С. Державне регулювання довгострокового сталого соціально-економічного розвитку України / Г.С. Пакуліна // Materiály VIII mezinárodní vědecko – praktická konference [«Dny vědy – 2012»] (27 března - 05 dubna 2012 roku) po sekcích «Ekonomické vědy». – Díl 22. Ekonomické vědy. – Praha: Publishing House «Education and Science», 2012. – S. 33-35.
7. Пакуліна Г.С. Структура соціальної сфери й глобалізація та соціалізація світової економіки / Г.С. Пакуліна // Матеріали за 8-а міжнародна научна практична конференція, [«Бъдещите изследвания», – 2012] (17-25 февруари 2012). – Том 10. Економіки. Държавна администрация. – София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. – С. 33-35.

8. Топчій О.О. Методологічні підходи до побудови прогнозової моделі соціально-економічного розвитку / О.О. Топчій, С.Л. Пакулін // Економічний простір. – Зб. наук. праць. – № 55. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. – С. 125-131.
9. Хиршман А. О. Риторика реакции: извращение, тщетность, опасность : Пер. с англ. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высш. шк. экономики, 2010. – 207 с.
10. Nurkse, Ragnar. Trade and Development. Rainer Kattel, Jan A. Kregel and Erik S. Reinert, eds. London – New York: Anthem, 2009.